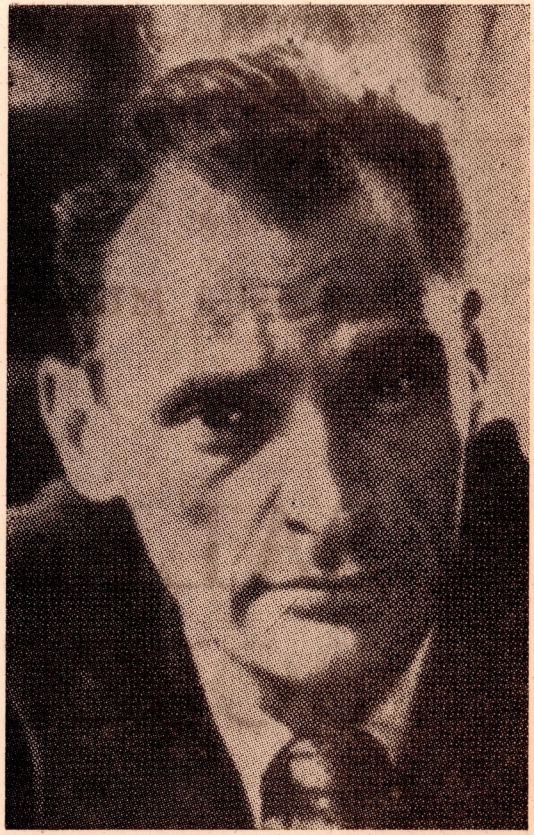
B 52.118

KATONA JÓZSEF SZÍNHÁZ KECSKEMÉT
1964–65

ARTHUR MILLER

A SALEMI BOSZORKÁNYOK

Arthur Miller

A **salemi boszorkányok** helyét az jelölte meg, ami „a levegőben volt". Az Édes fiaim és Az ügynök halálá-nak fogadtatása talán barátságossá varázsolta körülöttem a világot, az ötvenes évek elejének eseményei azonban szétfoszlatták ennek a melegségnek az illúzióját. Nemcsak a „mcCarthyzmus" lábrakapása rendítette meg, hanem valami sokkal homályosabb, sokkal titokzatosabb jelenség is. Történt ugyanis, hogy egy jólirányzott, céltudatos, szélsőjobboldal felől elindított politikai hadjáratnak nemcsak általános félelmet sikerült keltenie, hanem egy újfajta belső valóságot is, igazi misztériumot, melyet lassanként a szentség légköre kezdett övezni. A leginkább az hökkentett meg az egészben, hogy ha egy ilyen piszlicsári ügy, melyet teljességgel nevetséges emberek képviselnek, megbéníthatják magát akár a gondolatot is, és ilyen vészterhesen „misztikus" sejtelmeket plántálhatnak mindenkibe. Mintha az egész ország átvedlett volna, és az elemi tisztességnek, amelynek megváltozásáról, pláne elfelejtéséről egy-két évvel ezelőtt még senki nem álmodott volna, még csak nyoma sem maradt. Ámultan figyeltem, hogy az utcán olyanok mentek el mellettem kalapbillentés nélkül, akikkel éveken át meglehetős jó viszonyban voltam, s ámulatomhoz az a határozott meggyőződés járult, hogy az a félelem, amit ezek az emberek magukban hordanak, tudatosan eltervezett és pontosan kimért, mégsem tudnak mást róla, csak annyit, hogy: félelem. Hogy ennyire belső és személyes érzést kívülről sikerüljön életre kelteni valakiben — tulajdonképpen ezen bámultam el. Ez a bámulat tölti el A salemi boszorkányok minden szavát. Először azon tűnődtem, vajon az önfenntartás, vagy az érvényesülés ösztönéből, a kirekesztés és „kitettség" félelméből táplálkozik-e ez az általános félelem, mert azok, akik a baloldallal csak igen-igen távoli

Arthur Miller: TANULMÁNY

MEGYEI KÖNYVTÁR TULAJDONA
96.561
KECSKEMÉT

kapcsolatot tartottak, ugyanúgy féltek, mint akik közelebb álltak hozzá.

Úgy láttam egy idő múltán, hogy ez a fajta társadalmi bé-ketűrés, a többi fajtával együtt, bűntudat következménye: az emberek engedelmességgel próbálják elleplezni bűntudatukat. Ebben a történelmi pillanatban az volt a takargatott bűnük, hogy nem olyan jobboldaliak, mint amilyennek lenni illene... s mindenek felett, minden borzalmak felett látnom kellett, mint elfogadott tényt, hogy a lelkiismeret ezentúl nem magánügy, hanem állambiztonsági kérdés. Tanúja voltam, miként számolt el egyik ember a másiknak a lelkiismeretével, s végül még köszönte is, hogy alkalmat kapott rá.

Szerettem volna a módját megtalálni, hogy valami metsző darabot írhassak, hogy kiemelhetném a sejtelmek hínárjából azt az egyetlen, gyötrő, határozott folyamatot, amiben bemutatható az általános félelemgerjesztés bűnének következménye: a lelkiismeretéből s önmagából kivetkőzött ember. Ez a téma egyáltalán nem lett volna idegen az előző darabok magvától. A salemi boszorkányok-ban azonban a hős bűnének felfedezésén és lemeztelenítésén kívül, az egyéniséget pusztító bűn leleplezésén túl egyebet is mepróbáltam... A bűnt most már nem láttam olyan sziklába robbantott drámafundamentumnak, hogy alá ne juthatna az ember. Most már árulónak láttam, talán a legélőbb illúziónknak, s mégis olyanfajta lélekállapotnak, ami felháborító.

Rég tudtam a salemi boszorkányüldözésről, mielőtt még a „mcCarthyzmus" napja felvirradt volna, s mindaddig teljes, sötét értelmetlenségnek láttam. Mikor újra belepillantottam, a napi politikai helyzet segítségemre sietett, különösen a lelkiismerettel való elszámolás misztériuma, ami nekem a legtöbbet mondó kortünetnek tetszett. De meglehet, hogy az ember azt találja, amit keres.

Részlet a szerző összegyűjtött drámáihoz írt előszavából

Arthur Millerről

Ezt az írót minden idegszála Amerikához köti — a legendák és nyomorúságok valóságos Amerikájához; sorsa a mindennapok tapintható közegében teljesedett ki; szemlélete igaz tapasztalatokban edződött.

Kézműves családban született 1915. október 17.-én, Manhattan Harlem negyedében. Szülei ausztriai emigránsok, akiknek otthont és menedéket Amerika adott. Kicsiny vagyonukat a harmincas évek válsága szívta fel és a fiatal Millernek megélhetés után kellett néznie. Egy manhattani árúházba kerül, nappal dolgozik, szabad idejében a tájékozatlanok falánkságával olvas. Ifjúkori élményeire persze leginkább csak darabjaiból következtethetünk —, de ez a következtetés megbízhatónak látszik. Miller többször is hangsúlyozza műveinek önéletrajzi ihletését, s ezért természetszerűleg ötlik fel, hogy a Két hétfő emléke című egyfelvonásosában a fiatalkori, manhattani élmény — és érzésvilágról vall.

Az egyfelvonásos és az „Összes művek" előszava szerint a megrázó élményt a magány és elszigeteltség jelentette. Egy fiú, aki úgy érzi, hogy egy vállalat közösségének tagja, s még eltávozását sem veszik észre — ez az első seb, mit Miller kaphatott. Az emberi világról alakuló képe magányos bolygók külön pályájának rajzolja a nagyváros népét; a közös nyelv, a közös érzelmi és értelmi kapcsolat világa kísérti.

Nem véletlen az, hogy Miller később a színház feladatát abban fogalmazza meg, hogy a nézőt emberibbé és kevésbé magányossá tegye. S az sem ok nélkül való, hogy annyira hangsúlyozza a színház társadalmi funkcióját, s hogy ennek a feladatnak első és fő kielégítését az emberek izolált érzés-

világának egy nevezőre hozásában, a lényegében közös, csak épp egyetemességében föl nem ismert élmények színpadi megvilágításában látja.

Írói küzdelmének iránya a magány tapasztalatának élességéről vall: az elszakítottságról, s ezen túl is a társadalom atomizáltságáról, sejtekké bomlásáról. S ha darabjainak —, hat drámájának — közös jegyeit kutatjuk, akkor egy vezérszólamként a magány elleni tiltakozás mély alapmotívumára lelhetünk.

Ebből a szempontból már első, 1947-ben származó darabjának a címe is perdöntő. Az Édes fiaim (All My Sons) az önzés riasztó példáját állítja elénk egy hadiszállító alakjában, aki rossz alkatrészeket gyártott a háborús hadseregnek, hazája katonáit gyilkolta meg, köztük saját fiát is.

S itt Miller már pályája kezdetén, a társadalmi kiszakítottság, magány-pszichózis belső okait keresi. Önzés és magány mint egymásra utaló képzetek, rokon fogalmak tünnek fel nála; s ezzel a nyitánnyal szinte ars poeticaját is vázolta már.

Miller két nagy műve, az 1952—53-ban született Salemi boszorkányok (The Crucible) és az 1955-ben egyfelvonásosnak írt, majd 1957-ben kibővített Pillantás a hídról, ha tömören akarunk fogalmazni: a lázadó személyiség tragédiái. Világuk sokkal élesebb s tisztább, mint a negyvenes évek Miller-drámáié.

A salemi boszorkányok történelmi példázat is. Az 1692-es puritán Salem az 50-es évek ördögűző, gyanakvó, jobboldali mitoszokkal fertőzött Amerikáját idézi. Miller korában a boszorkányperek éppoly indokolatlan gyorsasággal szaporodtak, mint a hajdani Salemben — az epidémiák gyilkos száguldásával... S Miller nemcsak a történelmi eseményeket értette meg — hanem mitosz lélektanát, természetét is...

Részlet Ungvári Tamás tanulmányából

ARTHUR MILLER

A SALEMI BOSZORKÁNYOK

Dráma 4 felvonásban

Fodította: Hubay Miklós

Szereplők:

Parris tiszteletes	GYULAY ANTAL
Betty Parris, a kislánya	BARTOS ANNAMÁRIA
Tituba, néger rabszolganő	GÖNDÖR KLÁRA
Abigail Williams	SZEGEDI ERIKA
Suzy Walcott	BACHMANN MÁRTA
Ann Putnam	GYÓLAY VIKTÓRIA Jászai-díjas
Thomas Putnam	JÁNOKY SÁNDOR Jászai-díjas
Mercy Lewis	ZSIGRAI ANNAMÁRIA
Mary Warren	AGÁRDI ILONA
John Proctor	KONCZ GÁBOR
Rebecca Nurse	SZÁNTÓ MÁRIA
Giles Corey	MAJOR PÁL
Hale tiszteletes	MEZEY LAJOS
Elizabeth Proctor	DÉVAY CAMILLA
Willard törvényszolga	FORRÓ PÁL
Hawthorne bíró	BUDAI LÁSZLÓ
Danforth, a bíróság elnöke	PERÉNYI LÁSZLÓ
Hopkins, börtönőr	MOJZES ISTVÁN
Ezékiel Cheever, bírósági jegyző	KÖLGYESY GYÖRGY
Francis Nurse	VINCZE PÁL
Mary Walcott	KAÁLI NAGY MARGIT
Jenny	BUJDOSÓ MÁRIA

Díszlettervező: BORCSA ISTVÁN

Jelmeztervező: MÁRTON ALADÁR

Rendező: UDVAROS BÉLA

Abigail:

„Én azt a John Proctort akarom,
aki megtanította a szívemet!"

Elizabeth:

„Én is követtem el bűnt, bizony én is.
Az a lány nem tudott volna kísértésbe vinni,
ha nem taszított volna a feleséged hidegsége."

Proctor:

„... most már úgy érzem, van egy szikrányi becsület John Proctorban. Nem sok: zászlót nem lehet szőni belőle, de arra mégis elegendő, hogy ne dobjam oda ilyen kutyáknak."

Abigail Williams:

Szegedi Erika

John Proctor

Koncz Gábor

Elizabeth Proctor

Dévay Camilla

Hale:

„Nekem itt csak az a szerepem, hogy a Sátán működését illető tudományomat a törvényszék rendelkezésére bocsássam."

Danforth:

„... Marbleheadtől Lynn-ig négyszáz személyt vetettek börtönbe egyetlen tollvonásomra, és hetvenkét vádlott fejére mondtam már ki halált!"

Parris:

„Egy sötét csoport ütött tábort az én eklézsiámban. A gazemberek! Mert az éhenkórász paraszt-jának, meg az egyéb aljanépségnek nem tetszik, hogy engem látnak a szószéken. Ezeket is kérdőre kell vonni, mert tudva vagy tudatlan, de ők törtek itt utat a Gonosznak. Ahol a hívek nyája szorosan veszi körül pásztorát, ott nem nyílik rés semmiféle gonosz boszorkányságnak."

Mezey Lajos

Perényi László

Gyulay Antal

Tervezők:

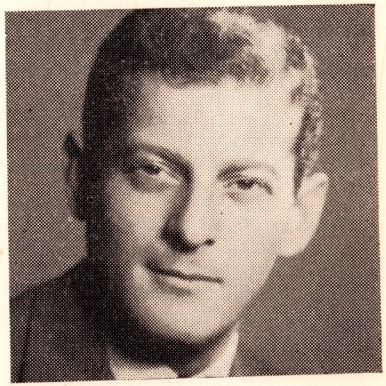
Borcsa István

Márton Aladár

Gyólay Viktória

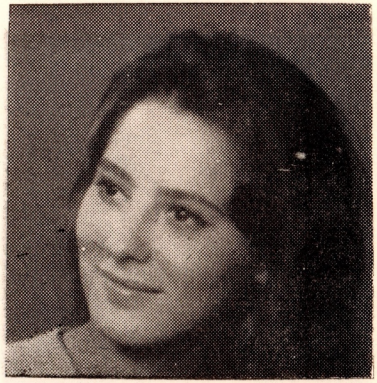
Major Pál

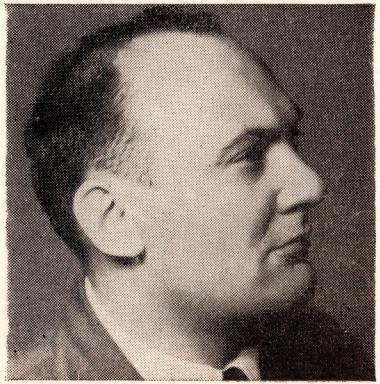
Jánoky Sándor

Göndör Klára

Agárdi Ilona

Alig három éve szólalt meg először a kecskeméti színpadon Arthur Miller, korunk legjelentősebb amerikai drámaírója („Édes fiaim") — és ismét őt köszönthetjük színházunkban. Világhírű salemi boszorkányai röppennek fel estéről estére, hogy felidézzék a XVII. századvégi amerikai puritánok tragikus történetét.

Két konkrét történelmi tény szolgált alapul Miller számára: az 1692-es salemi boszorkányper, és az 1950—51-es Mac Carthy-vezette Amerikaellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság hírhedt működése. A történet cselekménye a hiteles periratok alapján önmagában is izgalmas dráma. John Proctor, a házasságtörő gazda — Elizabeth, a felesége — Abigail, a boszorkányüldöző, szent szerepében ármánykodó lány —, az ő szerelmi háromszögükben izzanak fel a gyűlölet és az igazság szenvedélyei. De Millert nem a cselekmény során lezajló fizikai és idegi borzalmak érdeklik elsősorban, hanem az emberi magatartás. A mű eredeti címe is ezt célozza: Az olvasztótégely (The Crucible). Hősei belezuhannak az inkvizíciós olvasztótégelybe, ahol az emberi élet értelmét próbálják felolvasztani: a lelkiismeretet, a jellemet, az egyéniséget. S Miller azt figyeli, hogyan viselkednek ebben a nyomasztó légkörben, miként próbálják megőrizni emberi voltukat, becsületüket. Miller maga is belekerült ebbe a szorítóhelyzetbe. Saját küzdelmén mérte fel, hogy a klasszikus amerikai demokrácia elemi együttélési szabályai észrevétlenül milyen döntő változásokon mentek keresztül. Jó barátok egyszerre köszönés nélkül mentek el egymás mellett. A félelem és a kiszolgáltatottság érzetét tudatosan és szándékosan plántálták az emberekbe. Szinte észrevétlenül fogadták el: a lelkiismeret nem magánügy többé, hanem állambiztonsági kérdés. Miller tanúja annak, miként számol el egyik ember a másik lelkiismeretével, s végül még köszö-

ni is, hogy alkalmat kapott erre! Ebben a hidegháborús légkörben rádöbben, hogy igenis vannak emberek a világon, akik a gonoszságnak szentelik életüket, s elvetemült példájuk nélkül nem ismerhetnénk a jót. A gonoszság nem csupán hiba, hanem önmagában álló tény, amivel szembe kell nézni. De Miller attól a humanista elképzeléstől soha nem szabadulhatott, hogy az emberi lény eredendően ártatlan s a benne rejlő gonoszság az elrontott, meghiúsult szeretet korcs maradványa.

A drámai folyam felszínén három törekvés hömpölyög: Abigail bosszút akar állni Proctornén; a papság a hatalmát akarja erősíteni; a gazdagok az elítéltek földjét akarják megkaparintani. E három cél az intézményesített félelem segítségével mesterséges boszorkányüldözésben egyesül és szedi a maga áldozatait. — A dráma mélyén azt kutatja, miként lehettek Salemben boszorkányok, miért hitték el őket, miért hagyták magukat egy hazugságtól lefegyverezni a városka lakói? S egyáltalán: hol van az az erkölcsi erő, amely ez ellen az áfium ellen felléphet?

John Proctor e kérdésekre így felel: „Magamról mindent hajlandó vagyok elmondani, de más emberi lény felett nem rendelkezhetek." S ha Proctornak és társainak el kellett pusztulni, abban nemcsak a teokratikus uralkodó réteg bűnös, hanem a lelkiismeret gyávasága is. A „boszorkányok" azért élhettek és halhattak kínhalált Salemben, mert elhitték őket, mert így kívánták a kicsinyes érdekek, s mert nem találtak egymásra az igaz ügy tudói. — Salemben, és a XX. század Amerikájában a társadalmi jog és az emberi erkölcs között szakadék tátong. A társadalmi élet célja, hogy a rend és a szabadság egyensúlyban legyen. Osztálynélküli társadalommá alakuló rendünk a moralitás és a legalitás oly sokáig fájdalmas ellentétének a megszüntetésén fáradozik.

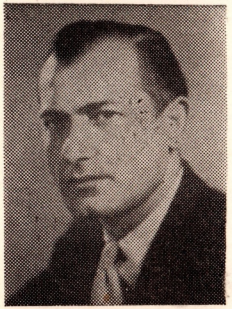
Akik a mai előadásunkon találkoznak először Arthur Millerrel, azok olyan drámaírót ismernek meg, aki képes a személyes szenvedélyek eredőiben és következményeiben felfedni az ember sorsát formáló társadalmi erőket.

Udvaros Béla

Rendezői gondolatok SALEMRŐL

Szántó Mária

Budai László

A salemi boszorkányokról

1962. Salem. Egy amerikai kisváros, vagy inkább csak település. Puritán gondolkodású, sokat dolgozó telepesek élik itt a maguk eléggé elzárkózó életét. Szellemi vezetőjük a tiszteletes, olvasmányuk a biblia és szigorúan számontartják ki hiányzott a vasárnapi ájtatosságról. S a városka addigi csendes életét egyszerre vad viharok kavarják fel. A tiszteletes felfedezte, hogy fiatal lányok, köztük a saját lánya is esténként kiszöknek az erdőbe, ott énekelnek, táncolnak. Rettenetes bűn ez ebben a korban és ebben a szigorú környezetben. A lányok félnek a büntetéstől és ezért irtózatos komédiába kezdenek. Abigail tanácsára eljátszák, hogy megszállta őket az ördög, annak hatására cselekszenek. A tiszteletes elküld egy híres „ördögűző" kollégáért, s megkezdődik a salemi nép kálváriája. Abigail, a szerelemre vágyó lány, aki szemet vetett John Proctorra igyekszik az alkalmat felhasználni, hogy Proctor felesége is a gyanúsított boszorkányok közé kerüljön. De a haszonlesők sem maradnak el. Putnam, a gazda is beáll a vádlók közé, hogy ezzel a boszorkányság vádja miatt kivégzettek földjét megkaparinthassa. A salemi boszorkányok ügye dagad, egyre több, munkában tisztességesen megőszült salemi polgár kerül vád alá — közöttük Elisabeth Proctor is. A bíró úgy érzi, hogy valami hiba van a vádok körül — de a korszellem és a gonoszság, az emberi butaság mégis azok oldalára állítja, a középkornál is sötétebb világot csináltak a XVII. század végén Amerikában.

Arthur Miller művei:

The Man Who Had All the Luck (1944.)

Situation Normal (1944.)

Focus (1945.) Gyújtópont

All My Sons (1947.) Édes fiaim

Death of a Salesman (1949.) Az ügynök halála

The Crucible (1953.) A salemi boszorkányok

A View From the Bridge (1955.) Pillantás a hídról

A Memory of Two Mondays (1952.) Két hétfő emléke

The Misfits (1957.) Kallódó emberek

Jane's Blanket (1963.)

After the Fall (1964.)

Közjáték Vichyben (1964.)

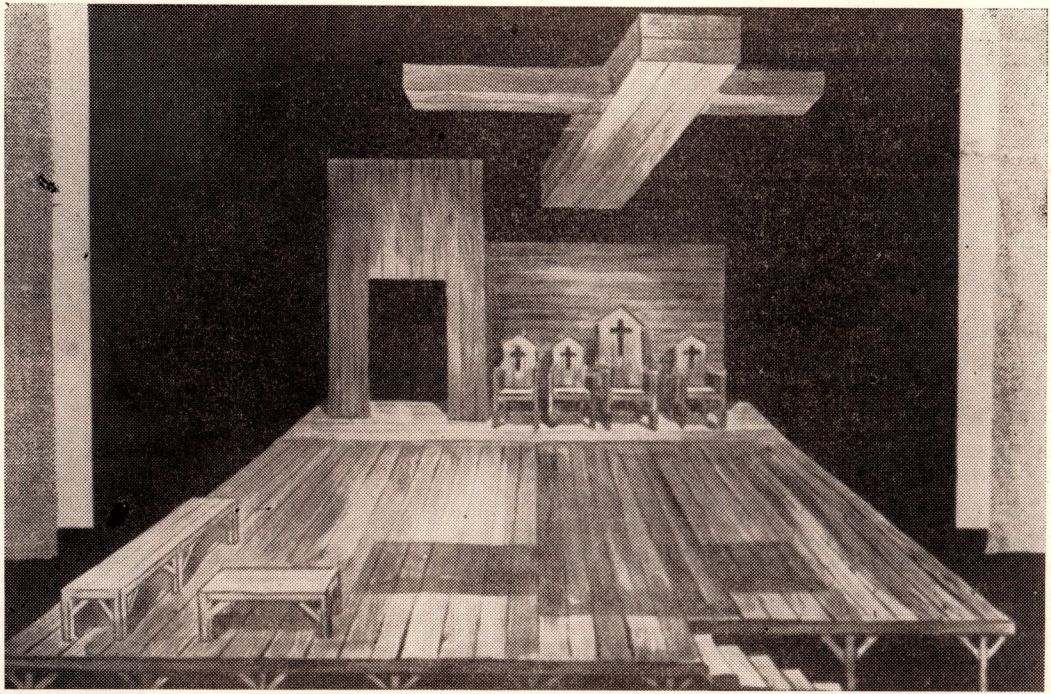

Kölgyesy György

Vincze Pál

96.561

Borcsa István színpadképe A salemi boszorkányok c. drámához

1971 AUG

ELŐKÉSZÜLETBEN!

Bárány Tamás–Visky András–Dalos László:

A fiam nem a lányom

zenés vígjáték

Bemutató: május 14-én

Ára: 2,— Ft

Szerkeszti: Siklós Olga
Felelős kiadó: Nádasdy Ferencné

65. 1711 BNYV Kecskemét